

Luonto politiikan pelikentällä

Merikotkan suojelukeskustelu 1900-luvun alussa

Meeri Kataja ja Simo Laakkonen

Merikotkaa koskenut tutkimus ja keskustelu on kohdistunut merikotkakannan aallonpohjaan 1960- ja 1970-luvun taitteessa, sitä seuranneisiin suojelutoimiin ja kannan viimeaikaiseen toipumiseen. Tämä artikkeli tarkastelee poikkeuksellisesti Suomessa 1900-luvun alussa käytyä merikotkan suojelukeskustelua. Lähestymme teemaa pääasiassa metsästäjien ja luonnontutkijoiden näkökulmasta.

Johdanto

Vuonna 1959 englantilainen luonnontieteilijä ja kirjailija C. P. Snow piti Cambridgen yliopistossa myöhemmin kuuluisaksi tulleen esitelmän, jossa hän esitti ihmistieteiden ja luonnontieteiden eriytyneen brittiläisessä yliopistomaailmassa niin kauas toisistaan, että ne muodostivat kaksi erillistä kulttuuria, mikä vaikeutti oleellisesti yrityksiä ratkaista maailman ongelmia. Yhtäällä ihmistieteissä oli pitkään oltu sokeita luonnon ja luonnontieteen vaikutuksille ja toisaalla luonnontieteissä oli pysytty yhteiskunnallisen keskustelun ulkopuolella. (Snow 1959). Snow'n näkemykset käynnistivät aikanaan kiivaan keskustelun, joka on sittemmin jatkunut akateemisessa maailmassa. Tässä artikkelissa tarkastelemme C.P. Snow'n teesiä suomalaisen ympäristöpolitiikan lähihistorian näkökulmasta.

Ympäristöpolitiikan tutkijat ekologi Yrjö Haila ja sosiologi Pekka Jokinen ovat todenneet, että ympäristöongelmat nousevat keskustelun kohteeksi sillä edellytyksellä, että joku tai jotkut yhteiskunnalliset toimijat tulevat tietoisiksi ongelmista ja saavat muut vakuuttumaan niiden merkityksestä. Ympäristökysymysten politisoituminen tarkoittaa sitä, että yhteiskunnassa aletaan esittää luontoon tai ympäristöön liittyviä uusia näkemyksiä ja vaatimuksia, minkä seurauksena vakiintuneet ajattelu- ja toimintatavat kyseenalaistetaan. (Haila ja Jokinen 2011: 13, 55–56.) Muutoksen edellytyksenä on siten kysymysten politisoiminen ensin yhteiskunnassa ja viime kädessä päätöksenteossa.

Tässä tapaustutkimuksessa käymme läpi 1800- ja 1900-luvun vaihteessa käytyä keskustelua siitä, tulisiko merikotka rauhoittaa vai ei. Aikaisemmassa tutkimuksessa ja nykykeskustelussa päähuomio

on yleensä ollut merikotkakannan aallonpohjassa 1960- ja 1970-luvun taitteessa, sitä seuranneissa menestyksellisissä suojelutoimissa sekä kannan viimeaikaisessa toipumisessa. Merikotkakannan aikaisempi tilanne 1900-luvun alkupuolella ei juuri ole noussut esille tutkimuksessa saati päivänpoliittisessa keskustelussa. Pirjo Ilvesviita (2005) on väitöskirjassaan *Paaluraudoista kotkansuojeluun* tutkinut metsästyspolitiikan päämuutoksia sadan vuoden ajanjaksolla, mutta näin pitkän aikavälin puitteissa ei kuitenkaan ole ollut mahdollista kiinnittää lähempää huomiota juuri merikotkaan. Timo Vuorisalo, Mari Pohja-Mykrä (2014) ja Sakari Mykrä (2012, 2017) ovat tehneet Suomen tapporahajärjestelmän ja petokantojen historiasta kansainvälistä pioneerityötä. Heidän työnsä ovat keskittyneet kuitenkin pääasiassa maalla eläviin suurpetoihin ja merikotka sekä muut petolinnut ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Tapio Suominen (1967) on merikotkaa käsittelevässä ansiokkaassa luontokirjassaan sivunnut myös historiallisia teemoja, joskin niukoin lähdeaineistoin.

Tapaustutkimuksemme keskittyy viime vuosisadan vaihteen merikotkakeskustelun kahteen pääosapuoleen, metsästäjiin ja luonnontieteilijöihin – unohtamatta kuitenkin aikakauden muita olennaisia toimijoita tai tapahtumia. Tarkastelemme näiden ryhmien näkemyksiä ja toimia aikakauden yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa. Erityisen kiinnostuksen kohteena on kysymys siitä, miten luonnontieteellisen ymmärryksen ja petolintujen yhteiskunnallisen aseman muutos vaikuttivat merikotkan lainsäädännölliseen asemaan viime vuosisadan alun Suomessa.

Metsästäjien osalta aineistona ovat olleet *Finsk Jakttidning*, *Tidskrift för Jägare och Fiskare*, *Tidskrift för Jakt och Fiske* sekä *Metsästys ja Kalastus*. Näistä *Metsästys ja Kalastus* ja *Finsk Jakttidning* olivat sekä Suomen Metsästysyhdistyksen että Suomen Metsästyслиiton äänenkannattajia (Soikkanen 2011). Luonnontiedettä edustavana julkaisuna tarkastelimme *Luonnon Ystävä* –lehteä. Arkistoaineistoa ovat Riihimäen metsästysmuseosta löytyneet Suomen Metsästyслиiton lausunnot ja pöytäkirjat sekä eduskunnan arkistosta hallituksen esitys luonnonsuojelulaista ja siihen liittyvät valiokuntien lausunnot. Merikotkan lopullisesta rauhoituspäätöksestä, joka tehtiin vuonna 1926, ei valitettavasti ole parlamentaarista lähdeaineistoa, koska rauhoittaminen tapahtui asetuksella, joita ei käsitellä eduskunnassa. Edellä kuvattu aineisto muodostaa kokonaisuudessaan kuitenkin hyvän perustan tarkastella eri osapuolien näkemyksiä merikotkasta ja keskustelun poliittista retoriikkaa.

Petolintujen metsästyksen pitkä historia

Petolinnut julistettiin Suomessa ensimmäistä kertaa vahinkoeläimiksi vuoden 1734 Ruotsin valtakunnan laissa. Kaikista petolinnuista lainsuojattomia teki vuoden 1741 kuninkaallinen asetus, jonka myötä kotkista alettiin maksaa tapporahaa. Vuoden 1898 metsästyslaki ei rajoittanut pyyntitapoja ja tapporahojen maksaminen määrättiin kuntien velvollisuudeksi. Ornitologi ja eläinsuojelija Thorsten Renvall kutsui lakia ironisesti urheilumetsästäjien ”suureksi voitoksi” ja ”magna cartaksi”. (Pohja-Mykrä et al. 2012.) Oikeutus ja perusteet vahinkoeläinten hävittämiseen ovat kautta aikojen löytyneet tarpeen mukaan taloudelliselta, uskonnolliselta, eettiseltä tai luonnontieteelliseltä rintamalta (Pohja-Mykrä 2014: 25).

Petolintujen nähtiin kuuluvaan viimeistään Raamatun ajoista lähtien niin sanottuihin anomalisiin, poikkeaviin, ravinnoksi kelpaamattomiin eläimiin. Suomessakin petolinnut esitettiin etenkin 1800-luvulta lähtien sydämettäminä ryöväreinä, jotka aiheuttivat tuskaa saaliilleen ja verottivat ihmisen käytettävissä olevan riistan määrää. Vahinkoeläimiä pidettiin röyhkeinä otuksina, jotka rikkoivat ihmisen asettamaa sosiaalista järjestystä. Ne olivat lajista riippuen luonnon kuritonta alamaailmaa, vastenmielisyyttä herättäviä kiusankappaleita tai jopa luontoäidin erehdyksiä. (Ilvesviita 2005: 74, 145.)

Vuonna 1865 perustetun Suomen Metsästysyhdistyksen asiamiesten yhtenä pääasiallisena tehtävänä olikin kannustaa metsästäjiä hävityssotaan ja opettaa saksirautojen käyttöä, sillä tavallisia kansalaisia pienpetojen ja petolintujen jahti ei erityisemmin houkuttanut. Metsästäjät katsoivat vielä 1900-luvun alkuvuosina petolintuja olevan maassamme niin paljon, että kokivat niiden metsästyksen tuottavan huomattavaa hyötyä niin luonnolle kuin taloudelle (Ilvesviita 2005: 24, 85, 112.)

Teollisen vallankumouksen myötä ihmisen ja luonnon suhde alkoi kuitenkin vähitellen muuttua, minkä seurauksena jouduttiin ottamaan kantaa myös petojen asemaan niin luonnossa kuin yhteiskunnassa (Kuva 1.). Urheilumetsästyksen suosion kasvu 1800-luvun lopulla osoitti, että metsästys ei perustunut enää pelkästään ravinnonhankintaan ja siksi sille oli löydettävä uudet yhteiskunnallisesti hyväksyttävät perustelut.

Lisäksi osa metsästäjistä havaitsi jo 1910-luvun alussa, että etenkin Suomen suuret petolinnut olivat nopeasti harvinaistumassa (mm. Metsästys ja Kalastus 1912: 149). Julkisen vallan maksamien

tapporahojen ja eri järjestöjen tuottaman propagandan ja neuvontatyön voimalla käyty hävityssota johti kiljukotkan perikatoon sekä meri- ja maakotkakantojen romahtamiseen. Helsingin eläintarhan intendenttinä toiminut lintutieteilijä Rolf Palmgren arvioi, että Suomessa oli 1910-luvun loppupuolella kaikkiaan ehkä noin 10 pesivää merikotkaparia, joista Ahvenanmaalla 5-6 paria, Pohjanmaan saaristossa 3 paria ja Saaristomerellä 1-2 paria. Palmgrenin mukaan pesivien parien määrä laski 1920-luvun alussa tästäkin. (Veckans Krönika 9.9.1922: 547).

Uusia luonnontieteellisiä näkemyksiä petolinnuista

Petolintuja pidettiin parialuokkaan kuuluvina pitkään myös luonnontieteilijöiden ja -suojelijoiden maailmankuvassa. Petolinnut saalistivat pikkulintuja, joiden elämää pidettiin etenkin eläinsuojeluliikkeen piirissä erityisen ihailtuna ja esimerkillisenä. Lisäksi petolintuja ja niiden poikasia metsästettiin ja munia kerättiin laajalti lukuisiin luonnontieteellisiin kokoelmiin. Pikkuhiljaa käsitys petolinnuista ja niiden metsästyksen perusteista alkoi kuitenkin muuttua.

Luonnontieteilijöistä etenkin Rolf Palmgren, Johan Axel Palmén, Thorsten Renvall ja Kaarlo Mainio Levander, joihin suomalainen luonnonsuojelu tuolloin vahvasti henkilöityi, kyseenalaistivat vuoden 1898 metsästyslain ajanmukaisuuden. Societas pro Fauna et Flora Fennica oli merkittävä areena luonnontieteilijöiden käymälle petolintukeskustelulle.

Aloite asian ottamisesta yhteiskunnalliseen käsittelyyn tuli kuitenkin muualta. Rannikkoseutujen kalastajien henkilökohtaiset kokemukset ja näkemykset johtivat siihen, että vuonna 1912 Finlands svenska fiskercentral förbundet jätti aloitteen, jonka mukaan voimassa oleva metsästysasetus johti petolintujahdissa väärinkäyttöksiin (Finsk Jakttidning 1912: 304). Rannikkoseutujen kalastajat olivat havahtuneet etenkin merikotkien vähenemiseen ja he halusivat tehdä jotain niiden suojelemiseksi. Paikalliset asukkaat ja päätöksentekijät niin suomen- kuin ruotsinkielisellä rannikolla ottivat muutoinkin asiassa vahvasti kantaa petolintujen puolesta. Vuonna 1916 tapporahoja ei enää maksettu Oulujoen, Uusikaarlepyyn, Mellilän, Kuusiston, Brändön, Sottungan, Särkisalon, Suursaaren ja Terijoen kunnissa. (Finsk Jakttidning 1917: 176). Vaikka maailmansodalla oli vaikutuksensa näihin päätöksiin, se ei poista sitä, että Suomen rannikko- ja saaristokunnat – joissa pienviljelyä, kalastusta, metsästystä ja laivausta harjoittavalla väestöllä oli vahva poliittinen edustus – aloittivat käytännön toimet merikotkan suojelemiseksi.

Tämän jälkeen myös luonnontieteilijät aktivoituivat poliittisesti. Rolf Palmgren teki vuonna 1913 esityksen Societas pro Fauna et Flora Fennica -seuralle metsästyslain tarkistamisesta vesilintujen osalta. Vaikka luonnontieteilijät ja -suojelijatkin olivat alun perin olleet tukemassa tappojärjestelmää, hän kritisoi sitä, että metsästäjät olivat panneet riistan häviämisen vahinkoeläinten piikkiin ja metsästyslain jättivät petolinnut ”rahvaan miehen mielivallan varaan”. Koska maanviljelys ja metsätalous olivat maan pääelinkeinoja, katsoi Palmgren, että niiden hyödyn tulisi olla määräävä uuden lainsäädännön periaatteita linjattaessa. Näin erityisesti siksi, että uudempi luonnontieteellinen tutkimus oli osoittanut, että petolinnut olivat hyödyllisiä maanviljelylle. Palmgren (Kuva 2.) viittasi myös suuriin sivistysmaihin, jotka kiirehtivät korjaamaan vanhentuneita lakejaan. Hän kommentoi Saksan uutta eläinsuojelulakia seuraavin sanoin:

[Laki] perustuu asiantuntijoiden tekemiin tutkimuksiin eri eläinlajien suhtautumisesta ympäristöönsä, etenkin silmälläpitäen näiden maataloudellista hyötyä. Perusaatteena tässä säädöksessä on, että eläinlajille, olkoonpa vahingollinenkin, joka on sukupuuttoon häviämässä, suodaan lain täysi turva elon oikeuteen, jotta tällainen eläin historiallisena muistona säilyisi tuleville sukupolville. Niinpä Saksassa nauttii esim. maakotka saman elonoikeussuojan kuin satakieli! (Palmgren 1913: 126–127.)

Societas pro Fauna et Flora Fennica päätti kirjelmän johdosta jättää asian lähempää valmistelua varten seuran johtokunnalle. Johtokunta asetti komitean, jonka puheenjohtajaksi valittiin J. A. Palmén. Komitean mielestä petolintujen asemaa niin yleisissä käsitystavoissa kuin lainsäädännössä tuli ehdottomasti parastaa. Komitea painotti, että metsästyksen ohessa myös luonnonsuojelun, tutkimuksen ja maamiehen harrastukset ja edut tulisi ottaa lainsäädännössä huomioon. Ensimmäisenä tulisi suojella suuret päiväpetolinnut, jotka olivat vaarassa joutua sukupuuttoon. (Palmén et al. 1916: 41–44.)

Anomus metsästysasetusten tarkastamisesta ja valtiollisen komitean asettamisesta jätettiin Suomen senaatille 9.12.1916. Keskellä Euroopassa riehuvaa maailmansotaa jätetyssä ehdotuksessa senaattia kehoitettiin asettamaan komitea, johon tulisi maanviljelyksen, metsänhoidon, metsästyksen, puutarhahoidon, luonnonhistoriallisen tutkimuksen, luonnonsuojelun kuin eläinsuojelustyon asiantuntijoita. Ehdotuksen seurauksena senaatti perusti metsästyslakikomitean laatimaan kyseistä ehdotusta. (Luonnon Ystävä 1917: 22–24.)

Vuoden 1917 toukokuussa Societas pro Fauna et Flora Fennica jätti senaattiin kirjelmän, jossa kehoitettiin aikaansaamaan esitys luonnonsuojelulaiksi Suomelle. Seuran mielestä luonnonsuojelulain puuttuminen oli jo vaikeuttanut ”luonnon edustuksellisten näytteiden” pelastamista (Metsästys ja Kalastus 1917: 188–189). Lain tavoitteeksi asetettiin siksi kotimaan luonnon säilyttäminen tuleville sukupolville.

Luonnonsuojelijoilla oli monta perustetta petolintujen puolustamiseksi. Vaatimusta tapporahojen maksamisen ja paalurautojen käytön kieltämisestä perusteltiin sillä, että ne johtivat rauhoitettujen lajien tappamiseen ja virheellisiin tapporahasuorituksiin (Luonnon Ystävä 1916: 34). Yksi keskeinen peruste oli petolintujen tärkeä rooli luonnon tasapainon säilyttämisessä. Petolajeilla katsottiin olevan suuri arvo niin sanottuina ”terveyspoliiseina”, jotka karsivat heikot ja sairaat yksilöt. Ehdotuksena olikin suojella erityisesti ”viattomampia” lintuja, jotka voisivat korvata vahingollisempien petojen tehtävää. Samanaikaisesti koko jaon hyödyllisiin ja vahingollisiin eläimiin katsottiin olevan sopimatonta. Huomioonotettava eettinen argumentti oli myös se, että petolinuilla oli oikeus elää. (Palmén et al. 1916: 55–56.) Sivistyneelle ihmiselle sopimattomasta raakalaismaisesta sodasta lintuja kohtaan oli tehtävä loppu. Luonnonsuojelijat kuuluttivat siten sivistysmoraalin perään ja luonnon itseisarvo oli osa tätä keskustelua.

Törmäävät ja kohtaavat tulkinnat

Yleisesti ottaen metsästäjät kannattivat luonnonsuojelualueiden perustamista, alkuperäisen luonnon säilyttämistä ja eettistä metsästystä – mutta petolintujen suojelua ei niinkään. Aloitetta arvosteltiin asiantuntemattomuudesta ja tilastoistakin oltiin eri mieltä. Osapuolien näkemykset niin petolintujen lukumääristä kuin niiden maa- ja metsätaloudelle aiheuttamista vahingoista poikkesivat toisistaan. Luonnonsuojelijoita kritisoitiin myös tarpeettomasta herkkyydestä; metsästäjät kielsivät jyrkästi, että ”murhanhimo” olisi perustua metsästykselle. He näkivät tekevänsä ihmiskunnalle palveluksen vainoamalla petoja ja kutsuivat itseään monessa yhteydessä luonnonystäviksi.

Metsästäjien kanta ei ollut kuitenkaan yhtenäinen. Esimerkiksi vuonna 1907 Varsinais-Suomessa perustetun metsästysseura Tapion sihteerin P. W. Rydmanin mukaan lintumaailma oli jo menettänyt ”mielenkiintoisimmat edustajansa ja luonto paljon kauneudestaan”. Hän muistutti Metsästys ja Kalastus-lehden kirjoituksessaan, miten 30–35 vuotta aikaisemmin petolintujen näkeminen oli miellyttänyt ihmisiä, mutta silloin myös riistaa oli ollut paljon. Nyt molemmat olivat vähentyneet, joten syy ei voinut olla petolintujen. (Rydman 1917: 129.)

Metsästyspiireissä oli itse asiassa kaipuuta metsästysyhdistysten ja muiden luonnonystävien väliselle yhteistyölle, koska luonnonsuojelijoiden aloitteissa nähtiin varteenotettavia näkökohtia. Moni metsästäjä totesi, että metsästyslainsäädäntö kaipasi eläinsuojelua edistäviä muutoksia ja että suojelualueita olisi ryhdyttävä perustamaan. Lisäksi muutamissa metsästäjienkin kannanotoissa sukupuuton pelättiin uhkaavan merikotkia: ”Muutama vuosi eteenpäin ja meidän mahtavin ja suurin petolintumme, viimeiset jäljellä vanhasta ja ylpeästä sukuperästä, on käynyt onnellisimmille metsästyksmaille”. (Tidskrift för Jägare och Fiskare 1913: 199, 204.) Merikotkan puolesta tuli siten tehdä jotakin – mutta mitä ja miten?

Yhteiskunnallinen pattitilanne johtaa uuteen suojelupolitiikkaan

Ensimmäinen maailmansota näkyi Suomen taloudellisessa tilanteessa jyrkkinä muutoksina: nopeaa sotatarviketilauksista johtunutta nousukautta seurasi yhtä rajua laskukausi. Markan inflaation myötä tapporahojen arvo heikentyi huomattavasti. Taloudellinen tilanne ei kannustanut talonpoikia petojahtiin, kun tapporahakorvauksien arvo ei kattanut edes ammusten kustannuksia. Miehet, jotka olivat liian vanhoja tai nuoria sotatoimiin, kohdistivat pyynnin petoeläinten sijaan riistaeläimiin. Paalurautojen tuonti Saksasta katkesi sekin maailmansodan aikana. Suomessa erityisesti vuoden 1917 sekava sisäinen tilanne ja kevään 1918 sisällissota jättivät vahinkoeläinsodan hetkeksi toisarvoiseksi, mikä antoi pedoille, myös merikotkille, hetken rauhan ja mahdollisuuden lisääntyä (Mykrä ja Pohja-Mykrä 2007).

Sisällissodan jälkeen vuonna 1918 säädetty torpparivapautuslaki muutti maanomistussuhteita, minkä seurauksena metsästyslain uudistamisesta tuli vaikea poliittinen kysymys. Näin siksi, että metsästysoikeus oli Suomessa vahvassa yhteydessä maanomistukseen. Uutta metsästyslakia säädettäessä tulikin polttavaksi kysymykseksi se, kenelle metsästysoikeus todella haluttiin antaa. Mikään eduskunta ei halunnut tarttua poliittisesti arkaan aiheeseen sisällissodan jälkeen. Tässä tilanteessa luonnonsuojelijat osoittivat tarkkaa poliittista pelisilmää ja käyttivät syntynyttä pattitilannetta hyväkseen kytkemällä lajisuojelun irti takkuilevasta metsästyslaista ja liittämällä sen osaksi luonnonsuojelulain valmistelua.

Luonnonsuojelulain valmistelu aloitettiin vuonna 1921 ja laki astui voimaan 1.7.1923. Hallituksen alkuperäisessä esityksessä ei ehdotettu merikotkaa rauhoitettavaksi, mutta se oli poistettu vahinkoeläinten luokasta metsästyslain asetuksessa. Luonnonsuojelulain alkuperäiseen esitykseen

sisältyi pykälä, jolla luotiin mahdollisuus rauhoittaa harvinaisia eläimiä myöhemmin asetusten nojalla. Lopullisessa laissa kiellettiin paalurautojen käyttö, mikä oli suuri edistysaskel kaikkien petolintujen kannalta. Tässä yhteydessä myös valtion tapporahat petolinnuista lakkautettiin, mutta osa yhdistyksistä ja kunnista jatkoi niiden maksamista vapaaehtoisesti. Vaikka suojelun piiriin sisällytettiin useita petolintuja, merikotka jäi vuoden 1923 luonnonsuojelulain ulkopuolelle.

Tässä tilanteessa Ahvenanmaa kyllästyi odottamaan valtiolta selkeitä rauhoituspäätöksiä ja päätti itsehallinnollisena maakuntana laatia asiasta omat säädöksensä. Vuoden 1924 maakunnan luonnonsuojelulaissa merikotka ja huuhkaja rauhoitettiin yksiselitteisesti (Metsästys ja Kalastus 1924: 27–29.) Myös yksi ahvenanmaalainen kunta ajoi valtiollisen lainsäädännön edelle. Joulukuussa 1924 Vårdön kunnanvaltuustossa esitettiin, että merikotka, sen pesä, poikaset ja munat rauhoitettaisiin 25 vuodeksi koko kunnan alueella. Valtuusto hyväksyi ehdotuksen yksimielisesti. Eräässä lehtiartikkelissa epäiltiinkin Vårdön olevan Pohjoismaiden ainoa kunta, joka oli oma-aloitteisesti rauhoittanut merikotkan. (Metsästys ja Kalastus 1924: 1, 35.) Lisäksi muutamat maanomistajat Föglön, Getan ja Jomalalan kunnissa rauhoittivat maakuntalain perusteella maillaan olevia merikotkan pesimäpuita (Söyrinki 1954: 321).

Ahvenanmaan, saaristokuntien ja kuntalaisten nopea toiminta kumpusi paikallisten asukkaiden tahdosta (Kuva 3.). Osaltaan kyse saattoi olla halusta suuntautua entisen läntisen emämaan, joka oli miehittänyt Ahvenanmaata maailmansodan aikana, politiikkaan, koska Ruotsissa merikotka oli rauhoitettu aiemmin samana vuonna. Kolmas syy rauhoitukseen vuonna 1924 on saattanut olla sekin, että edellisenä vuotena julkaistiin kaksi huomattavaa ruotsalaista merikotkakirjaa. Sekä lehtimies Thor Högdahlin kirjaa *Gammel-Ante*, joka kertoi yksinäisen, vanhan merikotkan kohtalosta, että eläintieteilijä Bengt Bergin kirjaa *De sista örnarna* luettiin myös Suomessa. Lisäksi eri puolilla Suomea näytettiin vuoden 1924 alusta lähtien Bengt Bergin kuvaamaa ja ohjaamaa 49 minuuttia pitkää dokumenttielokuvaa *De sista örnarna – Viimeiset kotkat*. Tämä Ab Svensk Filmindustrin tuottama luontoelokuva oli yksi ensimmäisistä koko maailmassa. Se pyrki edistämään lajisuojelua esittelemällä merikotkaparin pesintää ja elintapoja yhden kesän ajalta. Erityisesti ennen näkemättömät lähikuvat petolinnuista, jotka oli kuvattu puuhun rakennetusta piilokojusta, herättivät ihailua Suomessakin (Suomen Kuvalehti 2/1924: 24). Merikotkan suojelu sai näistä päätöksistä, kirjoista ja elokuvista aivan uutta vauhtia Suomen rannikkokunnissa (Kuva 4.).

Lopullinen asetus merikotkan, maakotkan, kalasääsken ja tunturihaukan rauhoituksesta Suomessa tuli voimaan maaliskuussa 1926. Merikotkia oli tuolloin jäljellä enää häviävän pieni kanta

Merenkurkussa, Ahvenanmaalla ja Turun saaristossa. Erityisesti kotkien, tunturihaukan ja kalasääsken kohdalla rauhoituksen syynä oli lajien huomattava harvinaisuus. Toisena tärkeänä perusteluna rauhoitukselle oli, että näiden lajien todettiin käyttävän ravinnokseen muuta kuin ihmisen tavoittelemaa riistaa. Tidskrift för Jakt och Fisk-lehden (1926: 159) rauhoitusilmoituksessa todettiin, että kyseisten lintulajien vaikutus metsästyksen edellytyksille oli Etelä- ja Keski-Suomessa merkityksetön, mistä johtuen metsästäjätkin suhtautuivat asetukseen myötämielisesti. Metsästäjät ja luonnonsuojelijat olivat viimein löytäneet toisensa.

Päätelmät

Huolimatta moninaisista muutoksista, jotka ovat tapahtuneet C. P. Snow'n kuuluisaksi tulleen esitelmän jälkeisinä vuosikymmeninä, akateeminen maailma on edelleen pitkälti jakautunut tieteenaloittain. Syytä on kuitenkin huomata, että maailmassa on myös muita tärkeitä jakolinjoja. Yksi niistä on jako akateemisen tutkimuksen ja yhteiskunnallisen päätöksenteon välillä ja nämä kaksi muodostavat kaksi hyvin erilaista maailmaa.

Mutta mitä tapahtuu, kun luonto joutuu politiikan pelikentälle? Tätä kysymystä voi tarkastella kahdesta ympäristöfilosofisesta näkökulmasta käsin. Usein esitetään, että ympäristöpolitiikan tulisi perustua luonnontieteelliseen tutkimukseen. Tämä näkemys nojautuu luontokeskeiseen näkökulmaan, jonka mukaan luonnontutkijoiden tehtävänä on esitellä käsiteltävän asian kannalta olennaiset tutkimukseen perustuvat tosiseikat, joiden perusteella päätöksentekijät voivat sitten tehdä asianmukaiset poliittiset valinnat. Ihmiskeskeisestä näkökulmasta katsoen tällainen lähestymistapa on suppea, koska poliittiseen päätöksentekoon vaikuttaessa on aina otettava huomioon eri väestöryhmien näkemykset ja asiain laajemmat yhteiskunnalliset ulottuvuudet. Minkälaisen ympäristöpoliittisen strategian suomalaiset luonnontutkijat valitsivat yli sata vuotta sitten käydyssä merikotkakeskustelussa – luonto- vai ihmiskeskeisen?

Tapaustutkimuksemme viittaa vahvasti siihen, että suomalaiset luonnontieteilijät eivät olleet viime vuosisadan vaihteessa eriytyneet humanistisista näkemyksistä saati yhteiskunnasta. He pitivät itsestään selvänä, että yhteiskunnallisessa keskustelussa ei voinut pitäytyä pelkästään luonnontieteellisissä näkökulmissa. Niin päättäjien kuin suuren yleisön mielikuva pedoista ja niiden kohtelu ei perustunut luonnontieteisiin vaan petojen yhteiskunnalliseen asemaan ja kulttuurisiin merkityksiin. Metsästys- ja luonnonsuojelupolitiikan taustalla käytiin laajempaa filosofista ja oikeuspoliittista keskustelua ihmisen oikeuksista luontoon ja vastaavasti luonnon yhteiskunnallisista

oikeuksista. Tästä syystä luonnontieteilijät nostivatkin merikotkan rauhoittamiskeskustelussa esille paitsi uusimpia luonnontieteellisiä tutkimustuloksia myös moraalisia, eettisiä ja esteettisiäkin näkemyksiä luonnon arvottamisesta.

Lähtökohtaisesti luonnontieteilijöiden omatkin käsitykset kaipasivat päivitystä, koska petolintujen vaino oli jatkunut Suomessakin luonnonystävien myötävaikutuksella. Uusien kansainvälisten luonnontieteellisten käsitysten omaksuminen oli sukupuuttouhan ohella keskeinen syy sille, että luonnontutkijat kykenivät edistämään merikotkan suojelua. Tämän lisäksi luonnontutkijoiden olisi ollut hyvä päivittää myös yhteiskunnallisia näkemyksiään. Paikallinen väestö esitettiin tuolloin – ja esitetään ajoittain edelleenkin – yksiselitteisesti petovihan ylläpitäjänä, vaikka nimenomaan rannikko- ja saaristokuntien paikallisväestö otti poliittisen ja käytännön aloitteen merikotkan suojelussa vastaisenäistyneessä Suomessa.

Merikotka on tänä päivänä lähes satavuotisen ympäristöpolitiikan menestystarina ja osoitus siitä, miten varmallakin näyttävä sukupuutto voidaan estää ja käytännössä vieläpä kahteen kertaan: ensin 1900-luvun alussa ja sitten sen lopussa. Vaikka Suomen merikotkakanta koki kovia ”mustalla vuosisadallaan” 1800-luvun lopulta 1900-luvun lopulle saakka, voi kanta 2000-luvun Suomessa hyvin. ”Avaruuskien sini-ilmojen kuningas” (Eläinten Ystävän 2/1922, 10) onkin nyt merialueillamme yleisempi näky kuin kertaakaan menneen 150 vuoden aikana.

Verrattaessa menneisyyttä ja nykypäivää voidaan todeta, että tänä päivänä käydään hyvin samanlaista keskustelua petojen suojelun luonnontieteellisistä perusteista ja yhteiskunnallisesta asemasta ja oikeuksista kuin sata vuotta sitten. Merikotkan tapaus luo uskoa sille, että niin luonnontieteilijät kuin metsästäjät voivat tieteellisen tutkimuksen, yhteiskunnallisen keskustelun ja paikallisen väestön näkemyksiin perustuvan kulttuurisesti kestävänsä lainsäädännön myötä vaikuttaa tulevaisuudessakin ympäristömme tilaan myönteisesti.

Kirjallisuus

Finsk Jakttidning 1912: Jaktlagen och Finlands svenska fiskericultural förbund. – 304.

Finsk Jakttidning 1917: Förbundets årsberättelse 1916. – 176.

Haila, Y., Jokinen, P. 2011: Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. – Vastapaino, Tampere. ISBN 978-951-768-088-2.

- Ilvesviita, P. 2005: Paaluraudoista kotkansuojeluun. Suomalainen metsästyspolitiikka 1865–1993. – Lapin yliopisto, Rovaniemi. ISBN 952-484-000-6.
- Luonnon Ystävä 1916: Tilastoja vuonna 1914 Suomessa tapetuista petolinnuista. – Luonnon Ystävä 1: 34.
- Luonnon Ystävä 1917: Metsästysasetusta koskevia anomuksia. – Luonnon Ystävä 1: 22–24.
- Metsästys ja Kalastus 1912: Metsästyshoitoyhdistys Tapio johtokunnan kertomus vuodelta 1911. – 149.
- Metsästys ja Kalastus 1917: Luonnonsuojelulaki Suomelle. – 188–189.
- Metsästys ja Kalastus 1924: Ehdotus Ahvenanmaan maakunnan metsästyslaiksi. – Metsästys ja Kalastus 1924 1: 27–29.
- Metsästys ja Kalastus 1924: Merikotka rauhoitettu Vårdön kunnassa. – Metsästys ja Kalastus 1: 1, 35.
- Mykrä, S., Pohja-Mykrä, M. 2007: Luonnonvaraiset eläimet sodassa ja sodan kohteina. – Laakkonen, S., Vuorisalo, T. (toim.): Sodan ekologia. Nykyaikaisen sodankäynnin ympäristöhistoriaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 143-192. ISBN 978-951-746-875-6.
- Palmén, J.A., Federley, H., Levander, K.M., Luther, A., Palmgren, R., Poppius, B. 1916: Petolintujen asemasta voimassa olevassa metsästysasetuksessa ja niiden suojelemisesta. – Luonnon Ystävä 2: 41–44, 55–56.
- Palmgren, R. 1913: Metsästyslakimme muuttaminen oikeudenmukaisia ja inhimillisiä näkökohtia silmälläpitäen. – Luonnon Ystävä 3: 126.
- Pohja-Mykrä, M. 2014: Vahinkoeläinsodasta psykologiseen omistajuuteen. Petokonfliktien historiallinen tausta ja nykypäivän hallinta. – Helsingin yliopisto, Ruralia instituutti. ISBN 978-952-10-8515-4.
- Pohja-Mykrä, M., Vuorisalo, T., Mykrä, S. 2012: Organized persecution of birds of prey in Finland: historical and population biological perspectives. – *Ornis Fennica* 89: 1–19.
- Rydman, P. W. 1917: Metsästyslaki ja petolinnut. – Metsästys ja kalastus: 129.
- Snow, C. P. 1959: *The Two Cultures and the Scientific Revolution*. – Cambridge University Press, Cambridge.
- Soikkanen, M. 2011: Sata vuotta riistamailla ja kalavesillä. Metsästys ja Kalastus 1911–2011. – Otava, Helsinki. ISBN 978-951-1-25594-9.
- Suominen, T. 1967: Lintujemme katoava aateli. – Werner Söderström, Porvoo.
- Söyrinki, N. 1954: Luonnonsuojelun käsikirja. Luonnonystävälle, kouluille, opintokerhoille, metsä- ja talousmiehille. – Otava, Helsinki.
- Tidskrift för Jakt och Fiske 1926: Fridlysning. – Tidskrift för Jakt och Fiske 3: 159.
- Tidskrift för Jägare och Fiskare 1913: Fågellif på Åland: 1. Hafsörnen. – 199-204.

Kirjoittajat

VTK Meeri Kataja (meeri.kataja@helsinki.fi) on poliittisen historian maisteriopiskelija Helsingin yliopistossa. Hän on opinnoissaan keskittynyt politiikan ja luontosuhteen ympäristöhistoriaan.

Kotiosoite: Piispanpiha 4 F 13, 02200 Espoo.

VTT, dosentti Simo Laakkonen (simo.laakkonen@utu.fi) on maisemantutkimuksen yliopistonlehtori Turun yliopistossa. Hän on keskittynyt tutkimuksissaan Itämeren ympäristöhistoriaan ja muutoin lintujen viihdetarkkailuun.

Kotiosoite: Mikael Soinisen tie 1 A 5, 00720 Helsinki.